№ 26 Փետրվարի 13 (25) 1881 Փետրվարի 13 (25) № 26

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբ., կէս տարվանը 6 րուբ.։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Օտարաքաղաքացիք դիմում են այսպէս
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից)
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներքին տեսութիւն. Հայոց բարեգործական ընկերութիւն. Թիֆլիսի դումա. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Թուրքա-կարգէր.—«Մշակի» հեռագիրները.—Յայտարարութիւններ.—Ֆելիետօն. Դաւիթ բէկ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

—

Այդ վերնագրով „Кавк. Курьеръ" լրագիրը տպել է հետեւեալ յօդուածը։

Վերջին երկու երեք տարիները բաւական նշանաւոր ժամանակամիջոց են կազմում հայերի ազգային շարժման վերաբերութեամբ։ Այդ շարժման գլխաւոր երեւոյթներից մէկը պէտք է համարել հայոց բարեգործական ընկերութիւնները, որոնց կազմակերպութիւնը առէպ առէպ զբաղեցնում է հայերին և որոնք գրաւում են նրանց ուշադրութիւնը և բարեգործական ոյժերը հայ ազգի պէտքերի համար։ Յայտնի է, որ Թիւրքիայի և Ռուսաստանի մէջ մի քանի այդպիսի ընկերութիւններ կան, որոնցից ամենանշանաւոր տեղերը ունեն Կ. Պօլսի «Միացեալ ընկերութիւնը» և Բաքուի «Մարդասիրական ընկերութիւնը», թէպէտ սա վերջինիս չափ նշանաւոր չէ։ Այդ բոլոր ընկերութիւնները հայ ամբոխի մէջ լուսաւորութիւն տարածելու, չքաւորութեան դարմանի և յարգելի նպատակն ունեն։

Այժմ Թիֆլիսի մէջ մի քանի երիտասարդների աշխատութեամբ կազմակերպվում է մի նոր ընկերութեան գործունէութեան աւելի ընդարձակ նպատակներով, քան թէ վերոյիշեալ ընկերութիւնները։ «Հայոց բարեգործական ընկերութեան» պրօգրամը պարունակում է ամեն տեսակ հոգսեր հայերի կրթական և բարոյական առաջադիմութեան համար։ Այդ ընկերութեան հիմնելը համակրութեամբ ընդունվեցաւ լուսաւորված բոլոր հայերի կողմից և այդ համակրութիւնը նշանաւոր գրաւական կարող է լինել նոր ընկերութեան գործունէութեան համար։ Այդ գործի սկզբնապատճառ զանազան պարոններից կազմված ընկերութեան կանոնադրութիւնը քննվում է Թիֆլիսի հայ ինտելիգենցիայից, որ արդէն մի քանի նիստ է ունեցել Արծրունու թատրոնում։

Իր ժամանակին մենք մանրամասն տեղեկութիւն կը տանք ընկերութեան բնաւորութեան և ապագայ գործունէութեան մասին, բայց այժմ մենք կամենում ենք շօշափել մի իրական հարց, որ ծագեցաւ ընկերութեան նիստերի ժամանակ։

Յունվարի 4-ին առաջին նիստ կայացաւ այդ ընկերութեան կանոնադրութիւնը քննելու համար։ Հաւաքվել էին 90 մարդ։ Կանոնադրութեան նախագիծը կարդալուց յետոյ «Մշակի» խմբագիր պ. Գրիգոր Արծրունին առաջարկեց լրացնել այդ նախագծի համապատասխան յօդուածը հետեւեալ խօսքերով. «ընկերութեան նպատակն է նպաստել կրթութեան տարածվելուն հայերի մէջ առանց կրօնի խտրութեան»։ Ժողովը առանց ընդդիմադրութեան ընդունեց այդ առաջարկութիւնը և կանոնադրութեան յիշեալ յօդուածը նոր ձեւով խմբագրվեցաւ։ Յունվարի 25-ի նիստը չափազանց մեծ անհանդուրժութիւն գործեց. նա մերժեց առաջին նիստից ընդունված պ. Գրիգոր Արծրունու առաջարկութիւնը և անօրինական յայտնեց յունվարի 25-ի նիստը, պատճառելով որ այդ նիստի վճիռները չեն կարող փոփոխված լինել միւս նիստերի ժամանակ, ինչպէս այդ արվեցաւ առաջին նիստի վճռի հետ։ Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, այդ անհանդուրժութիւնը խանգարում է խորհրդակցական եղանակների երկու գլխաւոր առաջարկութիւնները. 1) առաջին նիստի ժամանակ ընդունված առաջարկութիւնը մերժվում է երկրորդ նիստից, և 2) երկրորդ նիստի վճիռները պայմանաւորված են անփոփոխականութեամբ և պարտաւորիչ են միւս նիստերի համար։ Անհերքելի է, որ շատ վատ է այդպիսի թեթեւ առաջարկութիւն մտցնել մի նոր կազմակերպվող ընկերութեան նիստերի մէջ, որ ամենից առաջ արդարութեան և հաստատ գործողութիւնների պէտք ունի։

Հաւանական է, որ առաջին նիստը ոչինչ յանդիմանութեան պատճառ չէր լինի, եթէ նա չընդունէր պ. Գրիգոր Արծրունու առաջարկութիւնը, որովհետեւ հայ-լուսաւորչականների ազատ կամքից է կախված բարիք գործել իրանց արիւնակից այլադաւան հայերին թէ ոչ։ Բայց երբ այդ առաջարկութիւնը մի անգամ ընդունվեցաւ, մեր կարծիքով, ոչ իրաւաբանական և ոչ բարոյական իրաւունք կայ մերժել այդ առաջարկութիւնը հետեւեալ նիստի ժամանակ։ Մեր կարծիքով պ. Արծրունու առաջարկութիւնը կարելի էր պայմանաւորել մօտաւորապէս հետեւեալ կերպով. որովհետեւ կազմակերպվող ընկերութեան նպատակը բարեգործական է, ուրեմն չափազանց անհրաժեշտ կը լինէր բանաւորել այն անձանց կամքը, որոնք կամենում են օգնել ընկերութեան գործունէութեանը։ Եթէ հայ-լուսաւորչականները զոհաբերութիւն են անում բացառապէս հայ-լուսաւորչականների համար, ուրեմն ընկերութիւնը իրաւունք չունի այդ միջոցները այլադաւան հայերի համար գործածել։ Ուրիշ բան է, եթէ այլադաւան հայերը իրանց կամքով կօգնեն ընկերութեան գործունէութեանը. այդ դէպքում նրանց տուրքերը կարելի կը լինէր գործածել իրանց կրօնակիցների օգտին։ Այդպիսով բաւականացած կը լինէին բոլոր հայերը կրօնական բաժանմունքների վերաբերութեամբ, իսկ ազգային գործի վերաբերութեամբ նրանք բոլորն էլ միասնակ իրաւունքներ կունենային ընկերութեան գործունէութեան շրջանի մէջ։ Մի և նոյն ժամանակ այդ փորձը կը հաստատէր, թէ մինչև ո՞ր աստիճան անկեղծ են հայ-կաթոլիկները, հայ-բողոքականները և այլն, դէպի հայ ժողովրդի ազգային շարժումը և այդ դէպքում „Մշակի" և „Մեղուի" մէջ անվերջանալի և ջերմ պոլեմիկայի առարկայ դարձած աղանդական հարցը կը վճռէր գործնականապէս։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ ԴՈՒՄԱ

—

Փետրվարի 9-ին կայացաւ Թիֆլիսի դումայի նիստը, որի քննութեան համար նշա-

---

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

Բ.

Այնուհետեւ Դաւիթ բէգը հրամայեց կանչել իր մօտ նախարարներին.

—Ի՞նչպէս է քո անունը, հարցրեց, երբ մօտեցաւ նա.

—Աղասի, մեր ծառան, պատասխանեց նախարարը, մի առանձին անհամբերութեամբ կանգնելով բէգի առջև.—Իմ հայրը մելիք Վարդանի մօտ տանուտէր էր, իմ մայրը տանտիկնոջ սպասաւոր էր. ես նրանց ընտանիքի մէջ եմ ծնվել և նրանց հացով եմ մեծացել. Նրանց տան կործանման ժամանակ իմ հայրը սպանվեցաւ. անիրաւ պարոնները նրան խենչալներով ծակծկեցին, ստիպում էին, որ ցոյց տայ մելիքի բոլոր հարստութիւնը։ Բայց հայրս լաւ համարեց աւելի լաւ մեռնել, քան իր տիրոջ կայքերի մատնիչը լինել։ Նրանից յետոյ մայրս շատ չապրեց, կսկիծը նրան շուտով գերեզման տարաւ, երբ ես Աստուածատուր հետ գերի ընկայ Ֆահլուլի խանի ձեռքում։ Երբ Թաւրիզ բերին մեզ ապստամբ, այնուհետեւ ես չը բաժանվեցայ Աստուածատուրից։ Որպէս իմ հայրը ծառայել էր նրա հօրը, ես էլ սկսեցի ծառայել որդուն։

—Այդ բոլորը լաւ, նրա խօսքը ընդհատեց բէգը,—դու այն ասա, հիմայ ինչ է շինում քո տէրը։

—Ի՞նչ կարող է շինել թէկերը կտրված արծիւը. Նրա նոր երկինքներին այժմ տիրում է ուրագոյ

մելիք Ֆրանգիւլը. ինքը իշխանը գլուխ գնելու տեղ չունի. մնում է նրան փորձել նման թափառել մի տեղից միւս տեղ, պառկել, վրէժխնդիր լինել ով որ անիրաւութիւն, անարգութիւն կը անէր։

—Ասացէք ունէ իր ձեռքի տակ։

—Մի փոքրիկ խումբ միայն, բայց այդ խումբը արժէ հազար մարդու. բոլորը մեր երկրի զաւակներից ընտրեալներն են, բոլորը մի հոգու պէս կապված են իրանց սիրելի պետի հետ։

—Դու էլ իշխանի խմբիցն ես։

—Այո։

Դաւիթ բէգին մեծ բաւականութիւն էր պատճառում խօսակցութիւնը իր հայրենակցի հետ. այդ մարդը յուզվում էր տարիներով սառած երիտասարդի սրտի կարօտութիւնը։ Նա հրամայեց Աղասուն նստել իր մօտ։ Աղասին անվստահ(?)ացաւ խարոյկի մօտ, ածուխի վրա։ Նրան շատ զարմացնում էր բէգի անսովոր կացութիւնը. Նա տեսնում էր զանել վրայ Թագաւորի հաշտութեան զօրավարին փառաւոր պալատի մէջ, շրջապատված այնպիսի բոլոր շքեղութիւններով. իսկ այժմ ինչ էր տեսնում,—մի գեղջկական խրճիթ, որի նմանը Սիւնեաց երկրի ամեն մի գիւղացին ունէր։ Ո՞րտեղ աղքատութիւն է տիրում այդ երկրում, մտածում էր Աղասին. երբ երկրի նշանաւոր պետական մարդը այդպէս է ապրում, ապա ինչ կը լինի խեղճ ժողովրդի դրութիւնը։

Աղասու մտածութիւնները ընդհատեց բէգը, հարցնելով. թէ մելիք Ֆրանգիւլը և Դաւիթ աւագը ինչ տեսակ յարաբերութիւնների մէջ են։

—Որպէս երկու շներ, պատասխանեց Աղասին,—միմեանց խեղդում են, և ամեն մէկը աշխատում է միւսի ձեռքից ոսկորը խլել։

—Խանը որին աւելի է համակրում։

—Խանը իր օգտին է նայում, որը աւելի շատ կաշառք է տալիս, նրա խօսքն է լսում։

Դաւիթ բէկի ուսն մէջ բնակվում էր մի փոքրի ընտանիք նրա սեպհական գիւղի ծառաներից։ Այդ գիւղը բէգը ընծայ էր ստացել վրաց Թագաւորից, այն փառաւոր յաղթութիւնից յետոյ, որ նա կատարեց լեզգիների դէմ։ Բէգի ամբողջ ամառնութիւնը այդ ընտանիքի ձեռքումն էր. հարսները և աղջիկները ծառայում էին որպէս աղախիններ, իսկ տղամարդիկը որպէս սպասաւորներ։ Նրանք ընտանիքով, առանց քաշվելու, անզգայաբար ներս էին մտնում և դուրս գալիս, իրանք էլ չը հասկանալով, թէ ինչ բանով են զբաղված։ Բէգը հրամայեց ընթրիք պատրաստել։

Մի քանի կիներներ մտնելով խարոյկին, բաւականին կենդրոնում թափված գերանների ծայրերը մօտեցրին միմեանց, կրակը բորբոքվեցաւ, տարածելով իր շուրջը խիստ ախորժ լուսաւորութիւն։ Խարոյկի վրա, առաստաղից քարշ էին ընկած մի քանի շղթաներ, ծանր կախ տալու շղթաների նման։ Նրանց ծայրերը վերջանում էին կեռ կարթերով և հասնում էին մինչև խարոյկը։ Նրանցից կրակի վրա քարշ էին տալիս մեծ և փոքրիկ կաթսաներ, երբ պէտք էր մի բան եփել։ Կիներները քարշ տուեցին կաթսաները և սկսեցին ընթրիքի պատրաստութիւն տեսնել։

—Այսօր բերած փասիաններից մի քանիսը խորովեցէք, ասաց բէգը, դառնալով դէպի կիներները։

—Տէր ես, պատասխանեցին կիներները խորին հնազանդութեամբ, և նստելով կրակի շուրջը, մերկ գետնի վրա, սկսեցին մի և նոյն ժամանակ փետրահան անել փասիանները, որոնք բէգի այն օրվայ որսորդութեան արդիւնքն էին։

Բէգը զարմանալ չդադարեց իր խօսակցութիւնը նախարարի հետ Աղասու մասին

վրա։ Բայց երկու մանկահասակ կիներների մէջ անց էր կենում մի այլ, աւելի հետաքրքիր խօսակցութիւն.

—Ի՞նչ սիրուն փետուրներ են, ասաց նրանցից մէկը, Թինան, մի առանձին հրճուանքով.—եթէ այդ փետուրներն էլ հաւաքելու լինեմ ինձ համար, իմ փետուրէ բարձը լցված կը լինի. կը գնեմ գլխիս ու այնպէս անուշ քնով կը քնեմ. Վերջին խօսքերի արտասանելու միջոցին երիտասարդ կինը ձեռքը դրեց ականջին, գեղեցիկ աչքերը խփեց և գլուխը մի կողմ թեքեց, ցոյց տալու համար, թէ ինչպէս անուշ քնով պիտի քնէ։

Թինայի այդ երեխայական բաւականութիւնը գրգռեց նրա աշխատակցի՝ Դարօի նախանձը և հեռացնել նրա բարկութիւնը, և նա սաստիկ խփելով Թինայի կողքը, ասաց.

—Ի՞նչու միայն քեզ համար, խոզի զաւակ, ապա ես բարձ չեմ ուզի. Ինչ որ լինի՝—ինձ համար. Ես էլ կուզեմ...

—Դու Աստուծոյ կրակը ու աստուծոյ ցաւը կուզես, պատասխանեց Թինան, չը մոռանալով նոյն կերպով խփել Դարօի կողքը.—Թո այդ մէկնուն գլխին խոսի բարձը աւելի սազ կը գայ։

Թինայի համեմատութիւնը չափազանց էր. Դարօի գլուխը ամենևին մէկնունի նմանութիւն չունէր, ընդհակառակն, նա աւելի թարմ և աւելի ախորժելի դէմք ունէր։ Այդ վիրաւորանքը մի կողմից, և զուրկ կողքի ցաւը միւս կողմից, գրգռեցին Դարօին երկու ձեռքով պինդ բռնել Թինայի ծամերից և այնպիսի սաստիկ ուժով ձգել, որ փոքր էր մնում կրակի մէջ պիտի գլորէր նրան.

—Վա՜յ... վա՜յ... գոչեց Թինան և ինքն էլ փութապարապար բռնեց Դարօի ծամերից։

Սկսեցին միմեանց քաշքշել։ Աղմուկը նրանց

նախված էին 10 գործ։ Ներկայ էին մօտ 26 ձայնաւորներ, նախագահում էր քաղաքագլուխ Մատինով։ Անցեալ նիստի զեկուցումը կարդալուց յետոյ, ձայնաւոր Զուրաբով յայտնեց, որ նա մի գրութիւն ունի ներկայացնելու հաշւապահական կանոնագրութիւնը գործածելու մասին։ Այդ գրութիւնը ստանալուց յետոյ քաղաքագլուխը յայտնեց, որ պէտք է սկսել հերթական հարցերի քննութիւնը։ Ձայնաւոր Ալպաստով ասեց, որ հարկաւոր է կարդալ պ. Զուրաբովի գրութիւնը, իսկ քաղաքագլուխը մեկնելով, որ ամեն մի ձայնաւորի գրութեան ընթերցանութիւնը կարելի է կամ խնդրի սկսել և կամ թողնել միւս անգամ, անցաւ հերթական գործերի քննութեանը։

Առաջին գործ նշանակված էր 1881 թ. ել և մուտք հաշիւը, որ դեռ ևս վերջացած չէր։ Պէտք է քննէր քաղաքային բժիշկների համար հարկաւոր ծախսի յօդուածը։ Ինչպէս հաղորդեցինք „Մշակի" անցեալ համարներից մէկի մէջ, յունվարի 29-ի նիստի ժամանակ հարց բարձրացաւ արդեօք լաւ չի լինի քաղաքային առողջապահական մի բժիշկ ունենալ, որովհետև քաղաքային միւս բժիշկները բանտային պաշտօնական պարտականութիւններ ունեն և անկարող են հսկել առողջապահական մասի վրա։ Վիճաբանութիւնների ժամանակ յայտնեցաւ, որ մի լաւ բժիշկ ունենալու համար հարկաւոր է գոնէ 5000 ր. վճարել, որպէս զի նա կարողանայ թողնել իր պրակտիկան և այդ գործով զբաղվել, որ եթէ բժիշկը փոքր վարձատրութիւն ստանայ, գործերը նոյն դրութեան մէջ կը լինեն, ինչ որ այժմ, միայն թէ նա ի զուր ռոճիկ կը ստանայ և ոչինչ չի կատարի։ Բացի այդ յայտնեցաւ, որ վարչութիւնը խնդրել է սենատից ազատել նրան բժիշկների արժէքի 7260 ր. ծախսից և եթէ սենատը կը կատարէ քաղաքի խնդիրը այն ժամանակ կարելի կը լինի մի առողջապահ բժիշկ ունենալ։ Վճռեցաւ չը վարձել առանձին բժիշկ և հարցը բաց թողնել մինչև որ սենատը վճռի այդ գործը։

Այնուհետև խօսվեցաւ, որ անասնաբոյժ բժիշկին հարկաւոր է տարեկան 200 ր. աւելացնել, որովհետև ապանդանոցը նոր թէլոց է ընդարձակված և որ նա կարողանայ հաւքի ծախսը վճարել։ Ձայնաւոր Ալպաստով նկատում է, որ անասնաբոյժ բժշկի ապանդանոց գնալը աւելորդ է, որովհետև նա չէ կարող հասնել, երբ հարկաւոր է, որ մինչև նրա գալը միսը տարած կը լինի, որ նրա բացակայութեամբ կարող են մորթել այն կենդանիներին, որոնք վատ են յայտնված։ Քաղաքագլուխը նկատեց, որ մի ժամանակ փորձ եղաւ անասուններին մորթելու ժամանակը նշանակելու, որ նա անաջող հետեւանքներ ունեցաւ։ Ձայնաւոր Եղիազարով նկատում է, որ կարելի է 200 ր. աւելացնել, միայն թէ անասնաբուժը նոր թէլոց տայ։ Կոմիտէն վճռեց նշանակել 200 ր. տանելը պարտաւորեցնելու բժիշկին նոր թէլոց տալ և ի նկատի ունենալով, որ ապանդանոցը ընդարձակելու հարցը շուտով կը վճռվի, այնժամ բժիշկը առանձին գումար կը ստանայ։ Այնուհետև քննվեցին եղքի միւս յօդուածները, որոնցից մէկի մէջ նշանակված է 12 ր. ծախս վերայի խաչի պաշտպանի անունի համար։ Ալպաստով նկատում է, որ լաւ չէ այդպիսի ծախս նշանակել, քանի որ վարչութիւնը իր ձեռքին ունի անհրաժեշտ և արտաքոյ կարգի ծախսերի համար 5000 ր.։ Այնուհետև քննվեցաւ փողոցներ մաքրելու և նրանց վերանորոգելու յօդուածը։ Անցեալ տարի հրատարակված էր մի ցուցակ, որ որոշում էր թէ որ փողոցները ինչ ժամանակամիջոցից յետոյ պէտք է մաքրվին։ Յայտնվեցաւ, որ ցուցակի որոշած կարգերը չեն կատարվում, որովհետև դա անկարելի է։ Ձայնաւոր Աւանդուրով առաջարկեց հրատարակել դարձեալ այն ցուցակը, որ այժմ կատարում է վարչութիւնը։ Բացի այդ վճռեցաւ առանձին յօդուածների մէջ մտցնել եկող տարվանից այդ յօդուածի մի քանի կէտերը։ Միւս յօդուածները անշան փոփոխութեամբ ընդունվեցան։ Ալպաստով յանդիմանում է վարչութեանը, որ նրան թոյլ չէ տալիս խօսել, որ վարչութեան անդամները պէտք է խօսեն այն ժամանակ, երբ նրանց հարցնում են։ Վարչութեան անդամ Բուռնաշեվ պատասխանում է, որ այդպիսի կանոն չը կայ և որ Ալպաստով ա չ ք ե ր ի ն թ ո ղ է փ չ ո ւ մ մ ի այ ն։

Հարկաւոր ենք համարում նկատել, որ փողոցները վերանորոգելու և մաքրելու համար նշանակված է 90,600 ր. և որ ձայնաւոր Եղիազարովի յանդիմանութիւնը փողոցների անանցնելի լինելու մասին բոլորովին անարդար էր, որովհետև թէ նա և թէ միւս ձայնաւորները կարող էին նկատել, որ փետրվարի 9-ին, երբ պէտք է քննվէր և այդ ծախսը, սկսել էին վերանորոգել Բարիատինսկայա փողոցի խճուղին և յատակները սկսած Երեւանեան հրապարակից, որի մօտով անցնում են շատ ձայնաւորներ, որոնք կարող են հաւատի լինել վարչութեան հոգատարութեան մասին փողոցները մաքրելու և վերանորոգելու առթիւ։

—

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Русскій Курьеръ» լրագրում կարդում ենք. «Վերջ մեկը լրագրերը «Agence Russe» լրագրի լուրը, իբր թէ մեր դատարանի մասնայր ազատված չի լինի ցենզուրայից. Այսօր «С.-Петер. Вѣдом.» լրագիրը նոյնպէս կարճ կերպով յայտնում է որ «Agence Russe» լրագրից հաղորդված լուրը բոլորովին սուտ է.»

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են. «Այստեղի պաշտօնեաների շրջանի մէջ խօսվում է քաղաքային կլուբ բանալու անհրաժեշտութեան մասին. Այլ լաւի այն հայ անդամագրութիւնները, որոնք մտադիր են ձեռնարկել այդ գործին, եթէ դրամով չեն կիսվում Թիֆլիսեցի մի ազատող աստուածութեան և այդ կենդանութեամբ կրթողական նշանակութիւն են կամենում տալ, աւելի մտադրաւոր կը լինէին, եթէ դրա փոխարէն առ այժմ ուշադրութիւն դարձնէին աղքատին ուսումնարաններին անմխիթար վիճակի վրա։»

—

Մեզ գրում են Նուխուց որ այդտեղ երկու երեք ամսվայ ընթացքում մի անասելի երեւոյթ տեղի է ունենում, այն է տեղափոխութեանց ծառայող մեր պաշտօնեաների մէջ տեղափոխութիւնների և հրաժարականների յանախ կրկնվող։ Մի քանի պաշտօնական գործերի վերաբերութեամբ քննութիւններ են նշանակված և յարուցված են։ Այդ քննութիւնների վերջանալուց յետոյ Թղթակիցը խոստանում է հաղորդել մեզ նրանց մասին մանրամասները։

—

Մեզ գրում են ՂՈՒԲԱՅԻՑ, որ այդտեղ թէև ամեն ինչ առատ է, բայց այնու ամենայնիւ առաջին պիտոյքի մթերքները թանգ են ծախվում։ Ալիւրի մի փութը արժէ 12 կ., ցորենի մի փութը 10 կ., փայտ կամ անպի անցեալ նոյեմբեր ամսին թանգ էր, այժմ փոքր ինչ արժանացել է, պանիրը արժէ 17 կ., իւղ ոսկը 12 կամ 14 բուրդը, ցորենի ոսկը 1 ր. 5 կ., գարին 55 կ.։ Ա[illegible]ը վատ է։

—

Մեզ գրում են ԲԱԳՈՒԻՑ հետևեալը։ «Այս քաղաքական դպրոցի 6-րդ և 7-րդ դասատներից հայ աշակերտների մէջ մի համառոտ խորհուրդ կայացաւ, որով նրանք վճռեցին ազատ միայն մայրենի լեզու գործածել միմեանց հետ խօսելու ժամանակ։ Նոյնպէս վճռեցին հետեւել հայոց նոր գրականութեանը և կարդալ հայերէն գրքերն ու պարբերական հրատարակութիւնները։ Այդ նորութիւնը շատ գովելի է. միայն մենք խորհուրդ կը տանք որ կարելի է շատ կարդալ և օտար լեզուներով հրատարակված գրքերից, քանի որ մեր նոր գրականութիւնը դեռ ևս աղքատ է և միայն այն մարդը, որ բազմաթիւ մարդկային մտքերի հետ ընթերցանութեան միջոցով ծանօթանում է, կարող է մտաւորապէս զարգանալ այն աստիճան, որ օգուտ տայ և իր ազգին։ Կարդանք միշտ օտար գրվածները, բայց նոյն իսկ կարդալու ժամանակ միշտ աչքի առաջ ունենանք մեր ազգի շահերը։ Աչքի առ հ ա մ ե մ ա տ ա կ ա ն անընդհատ աշխատանքը շատ է նպաստում խորհրդածութիւն անհատի մտաւոր զարգացմանը և մեծ օգուտ կը տայ ժամանակով և մեր ազգի ընդհանրութեանը։ Իսկ մեր մէջ խօսենք միշտ և միշտ հայերէն։ Այնպէս անենք որ ուրիշների մայրենի ազգերից օգուտ քաղենք մեզ համար։»

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են որ այդ քաղաքի փողոցները և կամուրջը ծածկված են անանցնելի ցեխով և ոչ ոք չէ մտածում մաքրել թէ փողոցները և թէ կամուրջը։ Կամուրջն էլ շատ վատ դրութեան մէջ է. նրա տախտակների կէսը ամեն տեղ ծակված է արդէն։

—

Հաւլաբարում փողոցները այնքան խոր ցեխով են ծածկված և այն աստիճան վատ են լուսաւորվում, որ գիշեր ժամանակ անհնարին է չէլ փողոցներում առանց լապտերը ձեռքին ունենալու։ Մի հաւլաբարցի պարոն խորհուրդ է տալիս իր Թաղի բնակիչներին, որպէս զի քաղաքային ձայնաւորների, ուպրավայի և քաղաքագլխի ուշադրութիւնը իրանց Թաղի անմխիթար դրութեան վրա դարձնեն, մի ցուցակ կազմեն որ հաշվի առած աւելին և հրաւիրեն հաշվի թէ քաղաքագլխին, թէ ուպրավայի անդամներին և թէ ձայնաւորներից առանձնահատ անձանց և յետոյ այդ

վրա զարմից բէկի ուշադրութիւնը։ Բայց, երևի, այդ տեսակ գործողութիւնները այնքան յանախ կրկնվում էին բէկի տան մէջ, որ նա մի առանձին նշանակութիւն չը տուեց, միայն զգուշացրեց, որ իրան չը խանգարեն.

—Թինա, Գարօ, այդ ինչ խաղ է, այստեղ կռւելու տեղ չէ, եթէ ուզում էք միմեանց խեղդել, գնացէք դուրս։

Մինչ երկու կինիկները պատշաճ և քաղաքավարութիւնը պահպանելու համար պատրաստվում էին իրանց կռիւը տեղափոխել սենեակից դուրս, վրա հասան նրանց ամուսինները։ Նրանցից խորագանդիկը փախելու փայտերից մի կտոր վեր առնելով, սկսեց իր կնոջը ծեծել։ Խառնակութիւնը աւելի աղմկալի կերպարանք ստացաւ։

—Անզգամներ, ասում էին նրանց,—կռւելու ժամանակ էք գտել, չէք տեսնում մեր աղէն այս գիշեր հիւր ունի։

Կարծես, հիւրի մօտ միայն պէտք էր համեստ լինել։ Երկու կինիկները ընդունեցին այդ խրատը և իրանց մտքում յետաձգեցին կռիւը մի ուրիշ ժամանակի։ Խաղաղութիւնը կրկին տիրած կը լինէր, եթէ այդ միջոցին նորա չը վրդէր երկու հարսների կատաղած սկեսուրը, կարգ և կանոն սիրող Թինթնանը։ Նա իսկոյն մի փայտի կտոր և սկսեց իր որդիների գլխին թափել ինչ որ լաւ բացնել։ Հարսները առաւել ձիչ բարձրացրին։

—Հա ապրես... հա ապրես... կրկնում էր բարկացած պառաւը ու խփում։

—Բաւական է, Թինթնան, հանգստացէք, ասում էր բէկը փոքր ինչ վրդոված ձայնով և հրամայում էր զսպել։

—Դրանց պէտք է ծեծել, աղա խան, պատասխանում էր բարեկիրթ Թինթնանը, շարունակելով իր գործը.—Քանի որ է, որ ծեծ չեն կերել, դրա համար կատաղել են։ Դրանց պէտք է ծեծել, միշտ ծեծել։

—Բաւական է, դարձեալ կրկնեց բէկը։

Բարկացած պառաւը այժմ դարձաւ դէպի իր աղան։

—Այդ բոլորը ձեր մեղն է, աղա խան, ասաց նա գլուխը շարժելով.—այդ բոլորը ձեր թուլութիւնից է։ Եթէ դուք էլ միւս աղաների նման ծեծէիք, այսպէս չէին լինի։ Այդ բոլորը ձեր մեղն է։ Մենակ դրանք չեն, որ խաղը կորած են, ամենքը այստեղ փչացել են, նրա համար որ, դուք չէք ծեծում։ Այսպիսի ազգ ես չեմ տեսել։ Մտիկ տուէք մեր հարևան Գևորգին, ինչպէս իր ձորաների հոգին հանում է, դրա համար նրանից վախենում են։

Բէկը ժպտաց միայն և ոչինչ չը պատասխանեց։ Ճշմարտութիւնը այդ ողորմելի ծերունին անառակական դրութեան էր հասցրել, որի մէջ ծեծը ընդունված էր որպէս գլխաւոր պայման բռնաւոր մարդուն կարգի և պատշաճի մէջ պահելու համար։ Եւ զարմանալին այն էր, որ ինքը ծերուկը այն աստիճան սովորած էր այդ դրութեանը, որ բոլորովին անբնական էր համարում, երբ չէին ծեծում։ Նա նմանում էր մի գրաստի, որ շատ կը զարմանար, եթէ իր աղը չը մտրակէր։

Ազատին չէր հասկանում, թէ ինչ էր խօսվում իր շուրջը, որովհետև վրացերէն չը գիտէր։ Բայց ինչ որ տեսաւ, նրա վրա խիստ անախորժ տպաւորութիւն գործեց։ Այդ ինչ տեսակ անզգամ կիներ են, այդ ինչ տեսակ վայրենի մարդիկ են, մտածում էր նա.—բաւական չէ, որ կիները օտար մարդու հետ խօսում են, օտար մարդու մօտ երեսները բաց են անում, բայց այնքան անամօթ են, որ միմեանց ծեծում էլ են։ Նա մտաբերում էր սիւնեցի հայ կնոջ ամաչկոտութիւնը, որը ոչ թէ օտարի, այլ իր առանձնակիցների հետ անգամ իրաւունք չունէր մի խօսք ասելու, ոչ դէմքը ցոյց տալու։ Իսկ Ազատին այստեղ բոլորովին այլ տեսակ կեանք էր տեսնում և համարում էր այդ երկիրը կատարելապէս վայրենիների աշխարհ։

Բոլորովին անտեղի չէր պառաւ Թինթնանի նկատողութիւնը, Դաւիթ բէկը խիստ թոյլ էր իր տնտեսութեան մէջ։ Ամենաքիչ մարդիկն անգամ, որոնք պետութիւններ են կառավարում, որոնք աշխարհին օրէնքներ են տալիս, երբեմն իրանց տանը, իրանց ընտանիքը կառավարելու ձիրք չունեն։ Դաւիթ բէկը, որպէս պատերազմական մարդ, ուշադրութիւն չէր դարձնում ընտանեկան մանր գործերի վրա։ Նա գոհ էր, եթէ իրան հանգիստ կը թողնէին աւելի խոշոր բաների վրա մտածելու համար։ Այդ պատճառով նրա բարի դէմքը, որ մի րոպէ առաջ փոքր ինչ խոժոռվեցաւ, կրկին իր սովորական պարզ արտայայտութիւնն ստացաւ, երբ աղմուկը ու խառնակութիւնը դադարեց։

Թինթնան և Գարօն, երեխայի նման մոռանալով իրանց կերած ծեծը, մոռանալով միմեանց ծամերը քաշքշելը, այժմ հաշտ, ուրախ, ժպտալով ու ծիծաղելով և միմեանց հետ քաղցրիկ խօսքեր խօսելով, փնտրում էին սուրամ փափախները։ Երևի, դրանց սրտերը ոխակալութեան ծանօթ չէին, երևի, դրանք չը գիտէին, թէ ինչ բան է վրիժառութիւնը։

—Թինա, ցույց տանեմ, ասում էր Գարօն, յօնքերի շարժումով ցոյց տալով Ազատու վրա,—այդ մարդը որտեղից է եկել։—Մտիկ արա, ինչ սիրուն բեխեր ունի։

—Աչքերը աւելի սիրուն են, հազիւ լսելի ձայնով նկատում էր Թինան,—ով գիտէ, որքան շատ մարդիկ կսպանենայ դա։

—Դրա համար էլ մեր աղան այսպէս պատիւ է տալիս, իր մօտ է նստեցնում։ Երևում է, աղնուական մարդ է։ Մեր թ ա ւ ա դ ն ե ր ի մէջ այսպիսի աղամարդիկ շատ քիչ կան։ Տեսնում ես, ինչ լաւ հագնված է, ասաց Գարօն մի առանձին հոգեզմայլութեամբ։

Թէև Ազատու հագուստը բաղկացած էր գաղթէ արխալուղից և Սիւնեաց երկրում գործված, հաստատ չուխէ չուխայից, բայց այդ գրաւում էր երկու մանկահասակ կիների ուշադրութիւնը, որովհետև իրանց երկրում ծիրանի աէր Թաւադներն անգամ այսպիսի հագուստ հագնում էին միայն հանդիսաւոր օրերում։

Նրանք մաքրեցին փափախները փետուրներից, լուացին, խոտերից, յետոյ պառաւակերպ շամփուրների վրա խրելով, քարշ տալուցին կրակի վրա։ Շամփուրները կախված էին առաստաղից քարշ ընկած շղթայից, և պտտվելով կամաց-կամաց խորովում էին փափախները։

Գարօն և Թինան մի քանի րոպէ առաջ կատաղած սկեսուրը, այժմ բաւական բարի դէմք ընդունելով, զբաղված էր կերակուրների կաթսաներով, որոնք նոյնպէս քարշ էին ընկած առաստաղի շղթաներից խարոյկի վրա։ Կերակուրները կաթսաների մէջ մի առանձին մելամաղձական ձայնով բլթբլթում էին, տարածելով իրանց շուրջը խիստ ախորժելի հոտ։ Մի քանի չափահաս աղջիկներ անդադար դուրս էին գալիս և ներս մտնում, կատարելով պառաւի պատուէրները։ Նրանք ճրագի փոխարէն բռնած ունէին իրանց ձեռքում խեժածառի ճեղքած վառած տաշեղներ, որոնք լցրել էին սենեակը ուժեղ խեժահոտութեամբ։ Դրանք գիշերուան աղջիկներն էին, թէւով երկար հագի, որոնց երկրում կոչում էին Սեփիս, միջնակին փեփելը, իսկ կրտսերին Նինո։ Այդ աղջիկ, պարզամիտ արարածները, հագնված չթէ զգեստների մէջ, բոբիկ ոտներով վազվզում էին, թռթռում էին կրակի շուրջը, երբեմն այս բերելով, երբեմն այն տանելով, և խորագանդիկ սկսել գործելու մէջ ջնջեցին պառաւ մեր զգուշացնող յիշոցները ա-